UNDERSTANDING OF ADHONABHI GATA VATA & ADMINISTRATION OF AVAPEEDAKA SNEHA

DR.PRASHANTH.A.S

Professor

Department of Post Graduate Studies in Kayachikitsa

Ayurveda Maha Vidyalaya

Hubli, Karnataka – 580024

Telephone: 0836-2335575

Mob: +91-94481-35575

Mail: drprashanthas@gmail.com

© COPYRIGHT RESERVED, Dr.Prashanth.A.S, Professor, Dept. of PG studies in KC, AMV, Hubli, KA

INTRODUCTION TO MUTRA VAHA SROTAS

- स्रवणात् स्रोतांसि ।
- स्रोतांसि खलु परिणममापद्यमानानां धातूनामभिवाहीनि भवन्त्ययनार्थेन ॥ च.वि.5/3
- 13 स्रोतस् – प्राणोदकान्नरसरुधिरमांसमेदोस्थिमज्ज शुक्र **मूत्र** पुरीषस्वेदवहानीति । च.वि.5/6
- 11 योगवाहिनी स्रोतस् – प्राणान्नोदकरसरक्तमांसमेदो **मूत्र** पुरीषशुक्रार्तववहानि । सु.शा.9/12

MUTRAVAHA STOTO MOOLA

- मूत्रवहानां स्रोतसां वस्तिर्मूलं वङ्क्षणौ च । च.वि.5/8
- मूत्रवहे द्वे, तयोर्मूलं बस्तिमेढ्रं च । सु.शा.9/12

INTERPRETATION AND ANALYSIS OF CAUSES OF MUTRA VAHA SROTO DUSHTI

Aharaja	Viharaja	Abhigataja	Dhatu kshaya	Anya Rogas
Ati drava Katu Teekshana Amla Lavana Ati madhyapana	Trushna nigraha Mutra nigraha Agni Aatap sevana Ati vyavaya	Injury by foreign bodies, Krimi, Ashmari, Aoushadhi	Emaciation, Ill-nourishment or loss of tissues due to any cause	Diseases of organs like Hridaya Rakta Jwara

MUTRAVAHA SROTO DUSHTI LAKSHANA

- अतिसृष्टमतिबद्धं प्रकुपितमल्पाल्पमभीक्ष्णं वा बहलं सशूलं मूत्रयन्तं दृष्ट्वा मूत्रवहान्यस्य स्रोतांसि प्रदुष्टानीति विद्यात् ।

  च.वि.5/8

- तत्र विद्धस्यानद्धबस्तिता मूत्रनिरोधः स्तब्धमेढ्रता च ।

  सु.शा.9/12

MUTRA VEGA DHARANA

- वस्तिमेहनयोः शूलं मूत्रकृच्छ्रं शिरोरुजा ।
  विनामो वंक्षणानाहः स्याल्लिङ्गं मूत्रनिग्रहे ॥ च.सू.7/6
- अङ्गभङ्गाश्मरीबस्तिमेढ्रवंक्षणवेदनाः ।
  मूत्रस्यरोधात्पूर्वे च प्रायो रोगाः ॥ अ.हृ.सू.5/4
- मूत्रस्य वेगेऽभिहते नरस्तु कृच्छ्रेण मूर्तं कुरुतेऽल्पमल्पम् ।
  मेढ्रे गुदे वङ्क्षणबस्तिमुष्कनाभिप्रदेशेष्वथवाऽपि मूर्ध्नि ॥
  आनद्धबस्तिश्च भवन्ति तीव्राः शूलाश्च शूलैरिव भिन्नमूर्तेः ।
  सु.उ.55/9-10

MUTRAVAHA SROTODUSTI LAKSHANA

Pramukha Vyadhis	Murtradhikya (Polyuria)	Mutralpa / Kshaya (Oligouria)	Vegavruddhi / Nasha
	Causes	**Causes**	**Causes**
Mutragata Mutrakruchra Bahumutrata Alpamutrata Raktamutrata Mutrasangha Mutragata	Balya Ati Jalapana Mutraloushadha Prameha Shotha Manasika	Vrudha Ushna, Katu, Rukshahara, Atyalpa jala sevana Jalakshaya Udara & Shotha roga Dirghakalina Vyadhi Surgical operations on Urinary organs	**Vegavruddhi** Amla, Katu, Ushna, Kshara, foods Diseases like Ashmari, Mutrakruchra (dysuria) cause frequency of urination accompained with Burning sensation **Veganasha** – Pakshavadha, Urdhavavartha, Mutraghata, Avarnavata, Unmada, Abhighata
	Seen in	**Seen in**	
	Aamaja jwara Amavata Prameha Mamsagata jwara	Sannipataja jwara Mutrakshaya Vatakundalika Vastikundalika	

MUTRAVAHA SROTODUSTI LAKSHANA

Mutra Kruchra (Suppression of Urine)	Mutraghata (Retention of Urine)	Rakta Mutrata (Haematuria)
Causes	**Causes**	**Causes**
Dehydration, due to sever Atisara, Chardi, Agnidagdha, Avarodha in Gavani's by Ashmari, Granthi and Sahaja Vikruti -Vruk Shopha - Madhumehaja Sadnya Nasha (Diabetic coma)	Ashmari TB of Spine tabes In females, after delivery and uterine tumours Puyameha (Gonn) Enlarged Prostate	Abscess or Ca of Kidneys Ashmari in Vark / Gavini Pittaja prameha Injury to Kidney and Urethras Teekshanoushadha sevana (Bhallataka, Chitraka etc.)
Seen in	Seen in	Seen in
Pakwashayagata vata Udavarta Ushna vata Mutra sangha Mutrasada	Pleehodhara Vatavasti Vataja shoola Kostagata Vata	Adhogata raktapitta Pittaja Mutra Kruchra Mutra sangha Ushna vata Ashmari Sharkara

Vega rodha janya Udavarta

- वातविण्मूत्रजृम्भाश्रुक्षवोद्गारवमीन्द्रियैः ।

  व्याहन्यमानैरुदितैरुदावर्तो निरुच्यते ॥

  क्षुत्तृष्णाश्वासनिद्राणामुदावर्तो विधारणात् । सु.उ.55/4

- षडुदावर्ता इति वातमूत्रपुरीषशुक्रच्छर्दिक्षवथुजाः । च.सू.19/3

Importance of Vasti marma

- बस्तिस्तु स्थूलगुदमुष्कसेवनीशुक्रमूत्रवाहिनीनां नाडीनां मध्ये मूत्रधारोऽम्बुवहानां सर्वस्रोतसामुदधिरिवापगानां प्रतिष्ठा, बहुभिश्च तन्मूलैर्मर्मसंञ्जकैः स्रोरोभिर्गमनमिव दिनकरकरैर्व्याप्तमिदं शरीरम् । च.सि.9/4

Vasti marma abhihata vikaras

- वस्तौ तु वातमूत्रवर्चोनिग्रहवङ्क्षणमेहनवस्तिशूलकुण्डलोदावर्त

  गुल्म(भ्रध्न)अनिलाष्ठीलोपस्तम्भनाभिकुक्षिगुदश्रोणिग्रहादयः ।

  च.सि.9/6

Vasti vikaras

- मूत्रौकसादो जठरं कृच्छ्रमुत्सङ्गसंक्षयौ ।

  मूत्रातीतोऽनिलाष्ठीला वातबस्त्युष्णमारुतौ ॥

  वातकुण्डलिका ग्रन्थिर्विड्घातो बस्तिकुण्डलम् ।

  त्रयोदशैते मूत्रस्य दोषाः ॥ च.सि.9/25-26

CARDINAL SYMPTOMS OF DISEASE OF THE KIDNEYS AND URINARY TRACT

- **Lower urinary tract symptoms**
  - Dysuria, frequency, urgency -lower urinary tract infection
  - Impaired urinary flow, hesitancy, dribbling of urine, incomplete emptying of bladder-bladder outflow obstruction
  - Urinary retention, incontinence/enuresis -sphincter or bladder wall dysfunction
- **Upper urinary tract symptoms**
  - Loin pain/tenderness-renal infection, renal infarction or rarely obstruction and glomerulonephritis
  - Renal or ureteric colic-severe loin pain due to acute obstruction of the renal pelvis and ureter by calculus or blood clot; may radiate to the iliac fossa, groin and genitalia

CARDINAL SYMPTOMS OF DISEASE OF THE KIDNEYS AND URINARY TRACT

- **Abnormal urine volume**
  - Anuria or oliguria-acute renal failure or obstruction to the flow of urine
  - Polyuria or nocturia-failure of the kidneys to concentrate urine (e.g. diabetes insipidus, chronic renal failure)
- **Abnormal urinary constituents**
  - Proteinuria-suggests glomerular disease; massive proteinuria causes oedema
  - Haematuria-disease anywhere in the urinary tract

COMMON URINARY DISORDERS

- Dysuria
- Anuria
- Polyuria
- Nocturia
- Urinary calculi
- Obstructed urine flow
- Urgency
- Hesitancy
- Urinary Incontinence
- Urinary tract infections

MUTRA VEGA AVARODHA JANYA VIKARAANAAM CHIKITSA

- स्वेदावगाहनाभ्यङ्गान् **सर्पिषश्चावपीडकम्** ।

  मूत्रे प्रतिहते कुर्यात्त्रिविधं वस्तिकर्म च ॥ च.सू.७/७

ADHO NABHI GATA VATA CHIKITSA

- वस्तिकर्म त्वधो नाभेः शस्यते चावपीडकः ।
  च.चि.२८/९९
- सर्पिषोऽवपीडकः यत्र सर्पिः पीत्वा तत्पीडकमन्नं भुज्यते । (चक्रपाणि)

Mutra udavarta chikitsa

- **अवपीडक** सर्पिश्च विशेषान्मूत्रजे गदे ।
- (तथाऽष्टाङ्गावतारे मूत्रोदावर्तचिकित्सायाम्)
- In the context of Mutra Udavarta chikitsa,

  Avapeedaka Sneha is indicated.

Avapeedaka sneha in Arshas

- न चेदेवं शमस्तस्य स्निग्धोष्णैस्तर्पयेत्ततः ।
  रसैः कोष्णैश्च सर्पिभिरवपीडकयोजितैः ॥अ.हृ.चि.८/१२४
- In the context of Arshas chikitsa, when all the treatment fails one has to adopt Santarpana chikitsa with Ghrita yukta, Ushna guna yukta Mamsa rasa; or they can be prescribed as Avapeedaka Sneha also.

WHAT IS AVAPEEDAKA SNEHA

- मूत्रजेषु तु पाने च प्राग्भक्तं शस्यते घृतम् ।
  जीर्णान्तिकं चोत्तमया मात्रया योजनाद्वयम् ॥
  अवपीडकमेतच्च संज्ञितम् । अ.हृ.सू.४/६–७

WHAT IS AVAPEEDAKA SNEHA

- मूत्ररोधजेषु पुनः प्राग्भक्तं – भोजनात्पूर्वं, घृतं पाने शस्यते।
- उत्तमया मात्रया – अहोरात्रजरण लक्षणया ।
- योजनाद्वयं – योजनयोर्द्वयं – प्राग्भक्तस्नेहयोजना, जीर्णान्तिकस्नेहयोजना च ।
- प्राग्भक्तं – यत्र घृतपानसमनन्तरं भक्तं भुज्यते ।
- जीर्णान्तिकं – यत् ह्यस्तनेऽन्ने जीर्णे घृतं प्रयुज्यते ॥

Why Ghrita? Not Taila?

- वेगधारणेन बाहुल्येन मरुत एव कोपः ।
- पवन विजये च तैलं यथा वरं तथा न घृतम् ।
- अथः तैलस्यैवावपीडकयोजनमत्रोचितम्, न सर्पिषः ।
- तैलस्य वातजितोऽपि बद्धविट्क अल्पमूत्रस्वभावात् अत्र अयोग्यं पानम् ।
- तदेवं तैलस्य बद्धविट्काल्पमूत्रस्वभावतया तदीयोऽवपीडको मूत्ररोधोत्थेषु रोगेषु औषधत्वेन न युक्तः, अपि तु सर्पिषः एव युक्तः ।

IMPORTANCE OF AVAPEEDAKA SNEHA

- To subside Apana Vayu Dushti

- Snehana – Kleda karaka &

  Mutra – Kleda Vahana

HOW IT DIFFER FROM OTHER SNEHAPANA

- Two times Snehapana is done
- In between Ahara is given
- I.e.,
- One time Snehapana on empty stomach
- After proper digestion of Sneha, food is administered
- By proper observation of the food digestion, again Snehapana is given

RATIONALITY OF AVAPEEDAKA SNEHA

- Generally Indicated in मूत्रजेषु विकारेषु
- Can be used in बस्ति मर्म गत विकराः
- Can be used in अतिप्रवृत्ति / अप्रवृत्ति मूत्रवह स्रोतस्
- Can be used in मूत्रकृच्छ्र, मूत्राघात, अश्मरी, प्रमेह

DIFFERENT SNEHA YOGAS

- Vasthyamayantaka Ghrita
- Varunadya Ghrita
- Trikantakadi Ghrita
- Veerataradi Ghrita
- Sukumara kumaraka Ghrita
- Satavaryadi Ghrita

VASTHYAMAYANTAKA GHRITA

दार्वी मधुक मत्स्याक्षि पद्म पाषाणभेदकैः ।
बृहत्यंशुमती द्वंद्व सारिवेक्षु कशेरूकैः ॥
कपोतपंगेक्षुरकं वसुकं शिग्रु वालकम् ।
वाराहि वरुणं द्राक्षा भद्रा यष्टी पलंकषा ।
पृथक् त्रिपलिकं क्षुण्णं सर्वतुल्यंतु गोक्षुरम् ॥
द्रोणेऽपां विपचेत् तत्र पाद शिष्टे परिस्रुते ।
प्रक्षिप्य सर्पिषः प्रस्थं दत्वा क्षीरं वरी रसम् ॥
धात्री बिम्बरसं चापि नारिकेलोदकं तथा ।
कूष्माण्डोर्वारुजलं स्नेह द्विगुणितं पृतक् ॥
द्रव्यैस्सुपिष्टैः संयुक्तं एतन्मृद्वाग्निना पचेत् ।
परूषकोत्पल त्रुटि मधूक हिमदारुभिः ॥

त्रिफला पिप्पली कौन्ती श्रृङ्गवेरैस्ससैन्धवैः ।
हस्तिपिप्पल्यपामार्ग मञ्जिष्ठा पद्मकेसरैः ॥
मुस्ता कुस्तुम्बरी लोध्र हयगन्धा पुनर्नवैः ।
स्वयंगुप्तेक्षुर पलैः वार्धिपत्रक श्रृङ्गिभिः ॥
शिलाजत्वर्धपलिकैः सिद्धं तत् सेवितं घृतम् ।
मूत्रकृच्छ्राणि सर्वाणि शर्करामश्मरीमपि ॥
पानवस्त्यादिभिर्युक्तौ नाशयेन्नात्र संशयः ।
वातपित्तसमुत्पन्नान् सर्वान् वस्ति गतान् गदान् ॥
प्रमेहेण सह क्षिप्रं अपावर्त यतेध्रुवम् ।
वस्त्यामयान्तकं नाम देवे देवेन भाषितम् ॥

सहस्रयोगम् – घृतप्रकरणम्

Veerataradi ghrita

- वेल्लन्तरारणिकबूकवृषाश्मभेदगोकण्टकेत्कटसहाचरबाणकाशाः ।

  वृक्षादनीनलकुशद्वयगुण्ठगुन्द्राभल्लूकमोरटकुरण्डकरम्भपार्थाः ॥

  वर्गो वीरतराद्योऽयं हन्ति वातकृतान् गदान् ।

  अश्मरीशर्करामूत्रकृच्छ्राघातरुजाहरः ॥ अ.हृ.सू.१५/२४–२५

Trikandakadi ghrita

- क्वाथे त्रैकण्डकैला गिरिजतृ सशिलाभेद यष्टी वराणाम् ।

  दर्भ द्राक्षाम्बु शौण्ठी वसुक वसिरका शेक्षं मस्त्याक्षिकाणाम् ॥

  कल्कसिद्धं सदुग्धं हरतिघृतमिदं सेवितं मूत्रदोषान् ।

  मेहान् कृच्छ्राणि सर्वाण्यनिलमपि तथा शर्करामश्मरीञ्च् ॥

  सहस्रयोगम् – घृतप्रकरणम्

- त्रिकण्टकैरण्डकुशाद्यभीरुकर्कारुकेक्षुस्वरसेन सिद्धम् ।

  सर्पिर्गुडार्द्धांशयुतं प्रपेयं कृच्छ्राश्मरीमूत्रविघातहेतोः ॥

  चक्रदत्त

Varunadya ghrita

- गणे वरुणकादौ च गुग्गुल्वेलाहरेणुभिः ।

  कुष्ठमुस्ताह्वमरिचचित्रकैः ससुराह्वयैः ॥

  एतैः सिद्धमजासर्पिरूषकादिगणेन च ।

  भिनत्ति कफसम्भूतामश्मरीं क्षिप्रमेव तु ॥

  क्षारान् यवागूः पेयाश्च कषायाणि पयांसि च ।

  भोजनानि प्रकुर्वीत वर्गेऽस्मिन् कफनाशने ॥

चक्रदत्त

Satavaryadi ghrita

- शतावरीकाशकुशश्वदंष्ट्राविदारिकेक्ष्वामलकेषु सिद्धम् ।
- सर्पिः पयो वा सितया विमिश्रं **कृच्छ्रेषु पित्तप्रभवेषु योज्यम्** ॥

चक्रदत्त

Sukumara kumaraka ghrita

पुनर्नवामूलतुला दशमूलं शतावरी । बला तुरगगन्धा च तृणमूलं त्रिकण्टकम् ॥
विदारिगन्धा नागाह्वा गुडूच्यतिबला तथा । पृथग्दशपलान् भागाञ्जलद्रोणे विपाचयेत् ॥
तेन पादावशेषेण घृतस्यार्द्धाढकं पचेत् । मधुकं शृङ्गवेरञ्च द्राक्षासैन्धवपिप्पलीः ॥
द्विपलिकाः पृथग्दद्याद् यमान्याः कुडवं तथा । त्रिंशद् गुडपलान्यत्र तैलस्यैरण्डजस्य च ॥
प्रस्थं दत्वा समालोड्य सम्यङ् मृद्वग्निना पचेत् । एतदीश्वरपुत्राणां प्राग्भोजनमनिन्दितम् ॥
राञ्जां राजसमानाञ्च बहुस्त्रीपतयश्च ये । **मूत्रकृच्छ्रे कटीस्तम्भे तथा गाढपुरीषिणाम् ॥**
मेढ्रवंक्षणशूले च योनिशूले प्रशस्यते । यथोत्तानाञ्च गुल्मानां वातशोणितिकाश्च ये ॥
बल्यं रसायनं शीतं सुकुमारकुमारकम् । पुनर्नवाशते द्रोणे देयोऽन्येषु तथाऽपरः ॥

चक्रदत्त

Conclusion

- Acharyas has specifically indicated this type of Sneha pana in Mutra vikaras.
- They have experienced the use of it.
- Lot of studies and clinical trial we need to do, to understand the utility and mode of action of Avapeedaka Sneha.

For further details:

Dr. PRASHANTH. A. S. M.D. (Ay), (Ph.D.),

PROFESSOR

DEPT OF POST GRADUATE STUDIES IN KAYACHIKITSA

AYURVEDA MAHAVIDYALAYA, HUBLI (KARNATAKA)

Cell: 09448135575   drprashanthas@gmail.com

Ayurveda Mahavidyalaya, Hubli

Thank You

Ayurveda Mahavidyalaya, Hubli